

Як видно із таблиці, найчастотнішими універсальними поняття «етнічна толерантність» є вихованість (19), доброта (18), охайність, чистота (17), спілкування, чесність (16), поведінка (15), врівноваженість (11).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати якісного аналізу асоціативної семантичної універсалиї стимулу свідчать про те, що в уявленнях студентів етнічна толерантність безпосередньо заглиблюється в особистісні якості людини. Поглиблений аналіз змісту асоціацій дає змогу побачити, що толерантність, на думку студентів, здобувається у ході соціалізації особистості і є набутою властивістю особистості унаслідок її виховання.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Сочинения. В 4 т. Т. 4 / [пер. с древнегреч.] ; общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
2. Засекіна Л. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
3. Лозова О. М. Психосемантика етнічної свідомості : [монографія] / Лозова Ольга Миколаївна. – К. : Освіта України, 2007. – 402 с.
4. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Ф. Петренко. – 2-е изд., доп. – СПб. : Питер, 2005. – 480 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).
5. Серкин В. П. Методы психосемантики : учеб. пособие / В. П. Серкин. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 207 с.
6. Deese J. The Structure of Associations in Language and Thought / J. Deese. – Baltimore : The John Hopkins Press, 1965. – 321 p.

УДК 323.1:316.3:316.42

О. П. Колісник

МЕНТАЛЬНІСТЬ, ЕТНІЧНИЙ ХАРАКТЕР, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ДУХОВНИЙ САМОРОЗВИТОК ПЕРЕСІЧНОГО УКРАЇНЦЯ ЯК ЧИННИКИ ДОЛІ УКРАЇНИ

*Коли поміж хлібом і свободою народ вибирає хліб,
він зрештою втрачає все, в тому числі і хліб;
якщо народ обирає свободу, він матиме хліб,
вирощений ним самим і ніким не відібраний.*

Степан Бандера

Досвід взаємодії зі світом певної спільноти зберігається в її культурі, яка має матеріальну та духовну сторони. Духовна сторона культури передається через її

еталонних носіїв від покоління до покоління. Велику частину культури референтної спільноти людський індивід освоює у ході соціалізації, акультурації та персоналізації мимовільно через ідентифікацію з еталонними особистостями та референтними групами. Референтна культура презентується у психіці людського індивіда у вигляді ментальності як культурного несвідомого, яке ним актуально не усвідомлюється та актуально не контролюється.

Одним із видів спільнот, які характеризуються посталим у ході соціально-історичного розвитку характерним стереотипом взаємодії зі світом, котрий передається ментально, є етноси. Етнічний стереотип взаємодії зі світом є ніби базовою особистістю цього етносу, яка передається ментально та проявляється на рівні пересічного співучасника етнічним характером. Типові для певного етносу взірці взаємодії зі світом закріплюються у ментальності члена етносу як у його культурному несвідомому, стають звичними проявами його етнічного характеру.

Серед соціальних ідентичностей, якими визначає себе у своїй «Я-концепції» людський індивід у ході соціалізації, акультурації та персоналізації, чільне місце займає саме переживана етнічна ідентичність, якою він відрізняє себе від представників інших етносів. У процесі свого соціально-історичного розвитку під впливом своєї еліти, яка творить авторську культуру та національну ідею як задум кращого прийдешнього для рідного етносу, цей етнос може перейти у більш високий стан нації. Національна ідентичність не лише переживається, а й усвідомлюється. Сформована нація стає ніби «великою особистістю», яка здатна долати вади етнічного характеру й торувати спільний для співучасників історичний шлях у прийдешнє.

Загарбники українських земель прагнули володіти Україною вічно, тому спрямовували державну потугу на перетворення українців на представників своїх націй. Задум перетворення українського етносу в Українську націю постав під впливом українського пророка Тараса Шевченка; цей проект українського націєтворення зустрів давно розпочатий наступ російського та польського задумів асиміляції українців. В уже ніби незалежній Україні продовжується асиміляція українців російською культурою (зокрема мовою та ідентичністю) з тої причини, що правляча в Україні матеріалістична псевдоеліта веде політику не українського націєтворення, а розколу українського етносу заради успіху стратегічної політики «розділяй і грабуй», яка підкріплюється тактичною політикою «батога і пр'яника», результатом чого є нерезультативність Української держави, прірва між багатими і бідними у вигляді незначної численності середнього класу, прогресуюче зменшення населення та ціла плеяда заперечних показників. Ефективний розвиток України та її громадян можливий тоді, коли сформована титульна Українська нація стане паном-господарем в Україні, а для цього Україні потрібна духовна революція у вигляді одночасності революції національної з революцією соціальною, що може здійснити лише націоналістична еліта при владі.

Ключові слова: ментальність, етнічний характер, ідентичність, духовний саморозвиток.

Колисник О. П. Ментальность, этнический характер, идентичность и духовное саморазвитие рядового украинца как факторы судьбы Украины.

Опыт взаимодействия с миром определенной социальной общности сохраняется в ее культуре, которая имеет материальную и духовную стороны. Духовная сторона культуры передается через ее эталонных носителей от поколения к поколению. Большую часть культуры референтной общности человеческий индивид осваивает непроизвольно в процессе социализации, инкультурации и персонализации путем идентификации с эталонными личностями и референтными группами; так присвоенная культура презентуется в его психике в виде ментальности как культурного бессознательного, которое актуально не осознается и актуально не контролируется.

Среди видов социальных общностей, у которых в процессе социально-исторического развития возникает характерный стереотип взаимодействия с миром, который передается ментально, видное место занимают этносы. Этнический стереотип взаимодействия с миром является будто базисной личностью этого этноса, которая проявляется на уровне обычного члена этническим характером.

Среди социальных идентичностей, которыми определяет себя в своей «Я-концепции» человеческий индивид в ходе социализации, инкультурации и персонализации, особое место занимает переживаемая им этническая идентичность, которой отличает он себя от представителей других этносов. В процессе своего исторического развития под влиянием своей элиты, которая творит авторскую культуру и национальную идею как проект лучшего будущего, этнос может перейти в более высокое состояние нации. Национальная идентичность не только переживается, но и осознается. Сформированная нация становится как будто «большой личностью», которая способна не только преодолевать осознанные недостатки своего этнического характера, но и осилить свой, общий для всех соучастников, социально-исторический путь в будущее.

Захватчики украинских земель стремились владеть украинцами вечно, поэтому направляли государственные усилия на превращение украинцев в представителей своих наций. Проект превращения украинского этноса в Украинскую нацию начал осуществляться под влиянием украинского пророка Тараса Шевченка; этот проект встретило давно начатое наступление русского и польского проектов ассимиляции украинцев. Сейчас в будто бы независимой Украине продолжается ассимиляция украинцев русской культурой (в том числе языком и идентичностью) по той простой причине, что управляющая материалистическая лжеэлита проводит политику не украинского нациогенеза, а раскола украинского этноса ради успеха стратегической политики «разделяй и грабь», которая подкрепляется тактической политикой «кнута и пряника», вследствие чего новое Украинское государство является неэффективным, возник непомерно большой разрыв между богатыми и бедными в виде слишком малой численности представителей среднего класса, растущей убыли населения и плеяды неблагоприятных показателей. Эффективное развитие Украины и ее граждан возможно только тогда, когда сформированная титульная Украинская

нация станет полномочным хозяином в своей стране, но для этого Украине необходима духовная революция в виде одновременности революции национальной с революцией социальной, что может осуществить только националистическая элита при власти.

Ключевые слова: ментальность, этнический характер, идентичность, духовное саморазвитие.

Kolisnyk O. P. Mentality, Ethnic Character, Identity and Spiritual Self-development of Average Ukrainian as Factor of Fate in Ukraine. The experience of interaction with the world in a certain community persists in its culture which has material and spiritual sides. The spiritual aspect of culture is transmitted through its standard bearers from generation to generation. Big part of the referent community culture the individual masters in the course of socialization, inculturation and personalization spontaneously through identification with the etalon individuals and reference groups; it is presented in the psyche in the form of mentality as a cultural unconscious, which is not actually realized and controlled.

One of the types of communities which are characterized as arisen during the social and historical development of the typical stereotype of interaction with the world, which are transmitted mentally are manifested as ethnic groups. Ethnic stereotype of interaction with the world is like a basic personality of this ethnic group, which is transmitted mentally and manifested at the level of an ordinary accessory by ethnic character. Typical for a particular ethnic group, patterns of interaction with the world, fixed in the members of the ethnic group minds as in its cultural unconscious, become familiar manifestations of its ethnic character.

Among social identities, with which the human individual defines itself in its «self-concept» in the course of socialization, inculturation and personalization, the experienced ethnic identity figures prominently, with which he distinguishes himself among the members of other ethnic groups. In the process of their social and historical development under the influence of its elite, which creates the author culture and national idea as a plan for better things to come, the ethnic group can move to a higher state of the nation. National identity is not only experienced, but also understood. Formed nation becomes like «a great personality», which can overcome drawbacks of ethnic character and pave the single historical path to the future.

The invaders of Ukrainian lands aimed to have Ukraine forever, so they directed the state power to turn on Ukrainians into representatives of their own nations. Transformation plan of the Ukrainian ethnos into the Ukrainian nation appeared under the influence of the Ukrainian Prophet Taras Shevchenko, he was met by Russian and Polish offensives of the Ukrainians' assimilation.

In already independent Ukraine the assimilation of Ukrainians continues by Russian culture (including language and identity) with the reason that ruling materialistic pseudo elite has not a policy of Ukrainian nation-building but Ukrainian ethnic division for the sake of successful strategic policy «divide and plunder» which is supported by tactical politics «carrot and stick», the result of this is unsuccess-

sfulness of Ukrainian state, the gap between rich and poor in the form of a small amount of the middle class, the progressive depopulation and a whole pleiad of negative indicators.

Effective development of Ukraine and its citizens is possible when formed titular Ukrainian nation will become a master in Ukraine, for that Ukraine needs a spiritual revolution in the form of simultaneity of national and social revolutions, which can be organized only by nationalist elite in the power.

Key words: mentality, ethnic character, identity, spiritual self-development.

Постановка наукової проблеми та її значення. Людина народжується біологічним індивідом роду людського, а буття особистістю їй не дане, а задане. Людський індивід може не відбутися особистістю через різні причини, найпоширенішою з яких є вроджена затримка розумового розвитку. До біологічного потенціалу, який може слугувати опертям для соціалізації, акультурації та персоналізації людини, належить здоров'я, конституція, нормальний розвиток органів відчуття і сприймання, темперамент як вроджена динаміка психічних процесів, задатки. До соціального потенціалу відноситься культура референтної спільноти, передусім у безпосередньому ментальному вигляді, та міжособистісна, побудована на почуттях еталонних особистостей, атмосфера соціальних стосунків.

Етноси як соціально-культурні спільноти, які відрізняються одна від іншої стереотипом взаємодії зі світом, постають у ході свого історико-соціального розвитку. Буття етносу нацією як більш високою формою розвитку етнічної спільноти, яка крім своєрідного стереотипу взаємодії зі світом характеризується ще й усвідомленим її членами ототожненням з рідною спільнотою, не дане йому, а задане. Етнос може не відбутися нацією і причин до такого непереходу є багато, найчастіше такими причинами є його недостатній соціально-культурний розвиток та асиміляція цього етносу уже сформованою агресивною панівною нацією.

Новонароджений людський індивід у ході соціалізації, акультурації та персоналізації взаємодіє із взірцевими для нього особистостями, якими найчастіше є близькі родичі, котрі є носіями культури рідної спільноти. Через споглядання та наслідування еталонних особистостей неофіт засвоює типові для референтної спільноти форми взаємодії зі світом, які він як пересічний співучасник етносу актуально не усвідомлює та актуально не контролює. Не контролювано людським індивідом від еталонних особистостей в ході соціалізації та

інкультурації в його психіку поступово входить побутова культура рідного етносу, яка не усвідомлюється, але яка типово для референтного етносу оформлює його взаємодію зі світом. Ментальністю пересічного спілчанина етносу стає культурне несвідоме, яке ним мимовільно привласнене від референтної спільноти як та частина його психіки, яка передає культурний стереотип взаємодії зі світом, котрий притаманний типовому членові етносу.

На оперті схожості форми породження життєвих актів у співучасників етносу пересічний його член ототожнює себе із цією рідною спільнотою; у нього на ґрунті переживання схожості з членами рідного етносу та відмінності від співучасників інших етносів постає переживання етнічної ідентичності як ототожнення себе із рідним етносом. Найважливішою ознакою схожості та найактивнішою базою для постання переживання ідентичності є мова рідного етносу, яка є основним носієм ментальності як культурного несвідомого етносу. Мова слугує опертям ментальної ідентичності людського індивіда тому, що саме через мову передається основна частина відомостей про специфіку взаємодії зі світом рідного етносу. Мова будь-якого етносу є виявом його світобачення і світовзаємодії, разом з тим вона є формою ментальної передачі самотності спільноти від одного покоління етносу до наступного. Мова є кодом, в якому закладено неповторність буття у світі рідного етносу. Кожна мова має багато ознак, однією із яких є її здатність передавати від еталонних її носіїв до їх духовних спадкоємців етнічну ідентичність у ментальному та імпліцитному (прихованому) вигляді. Втрата етносом мови є для нього одночасно втратою ментальної ідентичності, яка є опертям для постання етнічного характеру, через який проявляються типові для пересічного співучасника етносу тенденції взаємодії зі світом, якими він відрізняється від середнього представника іншого етносу.

На оперті темпераменту та ментальності у людського індивіда під час онтогенезу постає характер як взірць звичних дій, чи, інакше кажучи, як операційне забезпечення можливого подальшого буття особистістю. Поняття «характер» покриває собою відповідь на питання: як людина породжує свої життєві акти, але не дає відповіді на запитання: чому людина породжує саме ці життєві акти. Рисами характеру стають засновані на темпераменті звичні автоматизовані дії, саморегуляція яких опустилася нижче рівня свідомості. Засвоєні до оволодіння мовою звичні дії актуально не усвідомлюються і не

контролюються, а уже засвоєні після оволодіння мовою настанови, звички і навички актуально не усвідомлюються, але актуально контролюються і можуть при необхідності бути повернені до свідомого контролювання. Складниками характеру стають настанови, звички, навички, уміння, які людина привласнила, наслідуючи авторитетних для неї особистостей, та виробила самостійно. В ході соціалізації, акультурації та персоналізації особистість переймає від референтного для неї оточення крім знань ще і норми та цінності. Вроджений темперамент ще не є характером, а набутий характер ще не є особистістю, яка здатна вибирати норми й цінності, перетворювати вибрані норми в звичні риси характеру та вибрані цінності у спонукаючі до породження діяльностей смисли, рангувати вибрані смисли в ієрархію, породжувати відповідні провідним смислам життєві акти, брати на себе персональну відповідальність за наслідки своїх діянь. Привласнені норми як регламенти поведінки стають складниками характеру, які проявляються своєрідними інструментальними ознаками саме цієї конкретної людини, її впізнаваним стереотипом для інших людей.

Цінністю для людини є все те, що переживається нею як важливе для неї, як те, заради чого варто жити, за що варто боротися, заради чого можна пожертвувати всім, зокрема і власним життям. Людина стає особистістю через наслідування еталонних особистостей, вибіркового привласнення від них норм і цінностей, трансформації їх у переживання смислів, ієрархізації смислів за важливістю для себе та породження відповідних провідним смислам життєвих актів. Через призму своєї ієрархії смислів особистість розуміє світ і взаємодіє із ним. До егоцентричних смислів (інтересів) належать матеріалістичні спонукання до чуттєвої насолоди, багатства, влади, слави, а до надособистісних духовних смислів належать честь, гідність, нація, професія; свобода, справедливість, відповідальність; любов, добро, турбота; краса, істина, творчість; Космос, Надсмисл, Бог. Особистості з егоцентричними матеріалістичними провідними сенсами ієрархії смислів можуть шукати компроміс між собою заради спільної вигоди, тоді як зіткнення особистостей з різними провідними духовними сенсами ієрархій смислів дуже важко примирити. До екзистенційних смислів належить також безпека, приєднання, гідність, ідентичність, саморозвиток, нація та Бог. Якщо ієрархію смислів особистості очолюють будь-які духовні, зокрема релігійні, чи національні сенси, то

перебудувати цю ієрархію важко навіть під тиском раціональних аргументів, оскільки особистість може перебудувати свою ієрархію смислів лише під впливом переломних переживань, які виникають у критичних обставинах. Перебудова ієрархії смислів особистості суттєво змінює її внутрішню суб'єктність – картину світу із вписаною у неї «Я-концепцією».

Змістом смислів та їх ієрархії є відповідь на питання: в ім'я чого живе і за що бореться особистість. В ході персоналізації як становлення особистістю смисли ієрархізуються і вибудовуються у певну піраміду, ієрархію смислів. Вибірково привласнені цінності, які трансформуються у переживання смислів як внутрішніх спонукань до породження відповідних діяльностей та вибудовуються у певний порядок за важливістю для буття особистості у світі, стають життєвими орієнтирами у взаємодії з обставинами, тому у певних обставинах особистість може діяти відповідно до умов та наперекір своїм рисам характеру. У нашому розумінні особистістю є певна ієрархія смислів, яка реалізується у відповідних життєвих актах. Перехід етносу у вищий стан нації також супроводжується вибірковим привласненням більшістю пересічних співучасників певних цінностей та їх ієрархізацією, що здійснюється під впливом референтної національної еліти; серед цих цінностей провідною стає усвідомлена національна ідентичність, яка єднає цих пересічних спілчан у ніби «велику особистість», котра має здійснювати спільний задум на гуртовому життєвому шляху. І для людського індивіда буття особистістю є вищою формою існування у світі, і для етносу буття нацією є також вищим щаблем розвитку, який не дається при народженні, а задається для самореалізації в ході життєвого шляху.

Україна розташована на розломі між східною (євразійською) та західною (європейською) цивілізаціями; її територія завжди була і є зручним природним шляхом із Азії в Європу і навпаки. Буття на пограниччі цивілізацій мало і заперечний, і ствердний вплив на український етногенез. Така велика уявна спільнота, як етнос народжується історією, а буття нацією їй не дано, а задано, тому шлях націєтворення для багатьох етносів стає тернистим і його долання великою мірою залежить від рівня пасіонарності національної еліти (шляхти). Етнос може не стати нацією через багато причин, основними з яких є психологія його співучасників та похідна від неї якість і кількість етнічної еліти, а також примусова асиміляція імперською

нацією. Український етнос через історико-соціальні причини повільно трансформується в націю як більш високу форму уявної спільноти, що є основною причиною колишнього та нинішнього бідуювання українців на прекрасній і багатій українській землі.

Джерелом етнічного духу як мимовільного спонукання до породження відповідних провідному сенсу ієрархії смислів життєвих актів є у співучасників етносу переживана ідентичність, оскільки особистість ототожнює себе з провідними сенсами своєї ієрархії смислів. Підвалинами для ідентифікації є культура (зокрема мова, релігія, мораль, міфологія) та історія. Витоком національного духу пересічного члена нації є усвідомлена національна ідентичність. Якщо усвідомлена національна ідентичність стає одночасно провідним сенсом ієрархії смислів пересічної особистості, тоді вона стає побутовим націоналістом, який здатний спонтанно служити рідній нації породженням відповідних життєвих актів навіть в смузї ризику та персональної відповідальності.

Пересічний українець живе на багатій землі та є розумним і працьовитим, але українську історію важко вивчати без заспокійливих ліків. У цій розвідці ми спробуємо дати психологічну відповідь на питання: чому українство століттями ходило і нині ходить по муках земних та які засади остаточного переходу українського етносу в стан дійсно титульної нації Української держави, яка дійсно стала паном-господарем Української землі.

Метою нашого дослідження є пошук відповіді на питання: що в психології українців завадило їм давно стати історичною та державотворчою нацією, чому нині в уже ніби незалежній Україні саме українці бідують та потребують захисту, яким чином вони можуть стати результативною нацією.

Об'єкт розгляду – психологія пересічного українця. **Предмет** – ментальність як культурне несвідоме спільноти; етнічний характер українців як звичний стереотип взаємодії з обставинами, який розвинувся в ході етногенезу і який може, хоч і повільно, змінюватися у процесі націєтворення: ідентичність як переживане чи усвідомлене ототожнення людиною себе з певною спільнотою, яке спонукає до породження відповідних життєвих актів. Переживання національної ідентичності пересічним українцем як втіленням українського духу, який реалізується породженням націєтворчих та державотворчих життєвих актів, за результати яких він бере на себе відповідальність.

Гіпотезою нашого розгляду стало припущення про те, що причиною колишніх і теперішніх бід українців є вони самі, точніше вади їх етнічного характеру, які склалися в ході етногенезу і які нині заважають ходу українського націєтворення, опускають пересічного громадянина України на рівень виживання і, як наслідок, стають причиною нерезультативності нинішньої Української держави. Зміни етнічного характеру пересічного українця можливі лише через перебудову звичайної української особистості у вигляді конверсії провідних сенсів ієрархії смислів, коли провідними сенсами стають національні смисли, які переживаються в національній ідентичності як дух, який спонукає до породження надособистісних життєвих смислів служіння нації. Замкнене коло опущеності на рівень виживання пересічного українця, неісторичності та нерезультативності Української держави розмикається становленням самодостатньої Української нації, але в обставинах нинішньої України національні сенси можуть стати провідними ієрархії смислів пересічного українця лише при умові духовної революції як одночасності революції національної з революцією соціальною.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. В ході акультурації людський індивід привласнює від еталонних особистостей культуру референтної спільноти як її накопичений досвід взаємодії з типовими обставинами. Обсяг поняття «культура» покриває собою спосіб життя певної уявної спільноти, який включає в себе знаряддя і методи, за допомогою яких співучасники цієї спільноти добувають засоби для життя в навколишньому середовищі. Серед складників культури певної уявної спільноти чільне місце займають її картина світу та вписаний у неї образ «базової особистості» цієї спільноти у вигляді типових для цієї спільноти правил поведінки. Поняття «базова особистість» також покриває собою сітку соціальних стосунків, угод, звичаїв, норм, взірців поведінки, соціальних схильностей, а також правил, які впорядковують стосунки з надприродними та вищими істотами. Соціально-культурною настановою є схильність людини відгукуватися ствердно чи заперечно на визначений об'єкт, установу, сукупність норм та правил, подію чи особу. Вплив чинників референтної для людини культури великою мірою визначає її поведінку протягом її земного життя, зокрема спосіб мислення, вибір та ієрархію смислів, життєві цілі, які впливають з провідних сенсів ієрархії смислів. Стереотип

«базової особистості» певної спільноти дуже стабільно передається через еталонних особистостей та через соціальні інститути від одного покоління співучасників спільноти до наступного і великою мірою визначає долю пересічного співучасника, його життєвий шлях, але людина як особистість може виходити за межі культурних норм і правил та нести за скоєне персональну відповідальність.

Культура – частина середовища, яке творить людина і у якому відбувається не лише її буття у світі, а й її наступників; культура є джерелом і продуктом поведінки людини. Духовна культура – відгук спільноти людей на культуру матеріальну, і постає вона у вигляді специфічних, притаманних лише цій спільноті цінностей, норм, настанов та ролей, які зберігаються та передаються від еталонних особистостей до нової людини символічно-знаково через вибіркоче ототожнення із ними, а будучи привласненими новою людиною вони трансформуються у смисли. Ствердно-дієві соціально-культурні настанови, які притаманні великим уявним спільнотам, стосовно абстрактних об'єктів, таких як безпека, влада, гідність, честь, добросовісність; етнос, нація, конфесія; свобода, справедливість, відповідальність; любов, добро, турбота; краса, істина, творчість; комос, Надсмысл, Бог, іменуються цінностями. Певною мірою людина вибирає свої цінності, які в ході персоналізації перетворює у переживання смислів, котрі ієрархізує за важливістю для себе і стає особистістю як ієрархією смислів. Множинність вибору цінностей для трансформації у смисли та необхідність їх ієрархізації переживається особистістю як перелом в ієрархії смислів, а вибір і визначення порядку смислів по важливості для себе переживається як прийняття обов'язків та відповідальності. Ієрархія смислів особистості стає складною та нелінійною системою, яка поступово узгоджується і стає ніби імпліцитною (прихованою) концепцією особистості, котра проявляється в породженні відповідних провідним смислам життєвих актів. Схильність особистості відгукуватися чи не відгукуватися смисловідповідними життєвими актами може не проявитися під впливом вимог обставин чи непередбачуваних подій; у конкретному випадку це залежить і від сили провідних сенсів ієрархії смислів, і від важливості обставин.

Ієрархія смислів, яка є дійсною особистістю, рефлексується і усвідомлюється через знакові коди мови у «Я-концепції» особистості, котра претендує на дійсне відбиття особистості, хоча різною мірою лише наближається до неї. «Я-концепція» прагне інтегрувати всі попередні «Я-образи» та ідентифікації в єдину «Я-тотожність», котра спрямо-

вана у прийдешнє. Зіткнення кількох ідентичностей в «Я-концепції» особистості викликає переломні переживання, а вихід із такої кризи особистості може бути в напрямку духовного саморозвитку і в напрямку деградації особистості.

Культура уявних, тобто таких, з більшістю співучасників яких у конкретної людини немає безпосереднього контакту, та референтних, тобто таких, з якими людина хоче себе ототожнювати, передається еталонними особистостями через засоби комунікації, найважливішим із яких є мова, пропонує стереотип поведінки, певні права та обов'язки для своїх членів. Членство в уявних спільнотах зазвичай передається через походження, що не виключає можливості примусу та вибору людиною референтної для неї спільноти.

Ментальність як культурне несвідоме, тобто невідрефлексована, а значить і неусвідомлена, соціально здобута сторона психіки людини, має суттєвий мотиваційний та операційний вплив на її вчинки. Ментальність великої уявної спільноти, однією із яких є етнос, який характеризується спільним стереотипом поведінки його співучасників, має вагомий вплив на її долю. Досвід взаємодії зі світом зберігається у спільнотній психіці як оперативна сторона ментальності етносу, якою є звичні, чи, інакше кажучи, типові риси, які проявляються етнічним характером пересічного спілчанина, котрий є відбитком референтної етнічної культури. Спосіб дій і думок особистості певною мірою залежить від її належності до конкретної етнічної чи національної культури.

На оперті етнічної ідентичності зусиллями етнічної еліти може витворитися нація як така уявна спільнота, співучасники якої усвідомлюють себе ніби «великою особистістю», котра у разі реалізації спільної мети (національної ідеї) може долати перепони на гуртовому шляху та досягнути щасливе прийдешнє для своїх співучасників. Якщо етнічна ідентичність переживається, то національна – ще й усвідомлюється.

Етнічний характер нинішнього пересічного українця складався протягом довготривалої відсутності держави у нинішньої титульної нації України. На теренах України спочатку провідники Польщі здійснювали задум перетворення етнічних українців на поляків, потім Російська імперія та Радянський Союз небезуспішно виконували свій задум трансформації українців на росіян. Українці цивілізаційно відрізняються від росіян не лише культурою, мовою, ментальністю (зокрема етнічним характером та ідентичністю), самосвідомістю, а також й взаєминами між спільнотою і державою; в українця на пер-

шому місці стоїть ототожнення себе з собою та із своєю родиною; в росіянина переважає ототожнення з спільнотою та державою. У складі Російської імперії та Радянського Союзу росіяни займали домінуюче положення і вважали свою спільноту референтною для залежних спільнот, а імперська влада проводила політику на асиміляцію іногородців; українці були підпорядкованим складником, який прагнув мирно співіснувати з панівною російською спільнотою. Після пропозиції Тараса Шевченка української національної ідеї як кращого прийдешнього у власній національній державі в середовищі українців дуже повільно почала наростати кількісно і більш-менш якісно націоналістична еліта, яка прагнула до культурної та політичної незалежності України.

Як відгук на загрозу насильного перетворення етнічних українців на росіян український пророк Тарас Шевченко викликав до життя задум творення української нації з українського етносу. Прагнули і досі прагнуть асимілювати українців всі загарбники українських етнічних земель. Український задум творення української нації крім уже згаданих польського та російського задумів заперечували також угорський та румунський проекти на закарпатських та буковинських теренах відповідно. Кожний загарбник заради успіху свого асиміляційного задуму використовував продуктивну стратегічну політику «розділяй і володай», яку підкріплював тактичною політикою «пряника та батого». Російський задум перетворення українців на росіян трактує останніх як субетнос російської нації, який виник під впливом польської колонізації та завдяки антиросійській політиці колишньої Австро-Угорщини, тому заперечує існування окремої української нації і проводить політику нищення української ідентичності. Кожний асимілятор покірних мав «пряником», а непокірних карав «батогом». Найчастіше спокушались на «пряник» і ставали спочатку колабораціоністами, а потім і міняли свою ідентичність репрезентатори української псевдоеліти з провідними матеріалістичними сенсами ієрархії смислів.

За століття колоніальної залежності України від Росії реалізація російського задуму асиміляції українців просунулася так далеко, що нині в уже ніби незалежній Україні вона інерційно і досить успішно продовжується при підтримці Росії і денаціоналізованими українцями, і етнічними росіянами, які є громадянами України і разом з денаціоналізованими українцями виступають як «п'ята колона» у

наступі російського шовінізму на беззахисну українську ідентичність, яку, замаскувавшись «толерантністю» та «лібералізмом», забула нішня Українська влада, тому переважна більшість її представників самі її не переживають і не усвідомлюють. Носії російської ідентичності та ідентичності розмиті разом становлять близько третини населення України. Малоросіяни, тобто денаціоналізовані українці, частина яких перебуває ще в перехідному стані від українців до росіян, проживають по всій Україні, але їх найбільше на її південному сході, який заселявся після ліквідації російським царатом Кримського ханства. Національно небайдужі українці мешкають також по всій території України, але їх найбільше у Західній Україні, яка раніше входила до складу правових держав, в котрих права людини захищала конституція. На землях Центральної України, які колись входили до складу Речі Посполитої, де була розвинута козаччина, а потім увійшли до складу Російської імперії, проживає більшість українців, в частини яких національна ідентичність недосформована чи, інакше кажучи, розмита; саме від них, умовно і необразливо назвемо їх «хохлами», залежить те, який цивілізаційний задум перемаже в ніби незалежній Україні; чи будуть українці з українською ідентичністю чи будуть із ідентичністю російською. Італія і Чехія, які також здобули незалежність із недосформованими націями, одразу ж заходилися успішно розбудовувати нації з титульною ідентичністю, а в Україні після отримання нею незалежності її політики розпочали стратегічну політику «розділяй і грабуй», оскільки були не пасіонарними ідеалістами, а грубими матеріалістами, які прикривалися гаслами соціал-демократії, соціалізму, лібералізму та націонал-демократії.

На тлі політичної та правової заблокованості українського задуму творення нації з українського етносу вирости ментальні два взірця наслідування для пересічного українця: свободолюбивого та рішучого «козака», який мав провідну мотивацію досягнення, поважав у собі особистість і був здатний захистити свою гідність наперекір загрозам і звабам, та пасивного і слухняного «селянина», який заради виживання погоджувався на будь-яку зневагу та приниження. Особистостям «козацького взірця», які презентують чоловічо-вольовий початок у людській природі, притаманні мотивація досягнення, сила; творчий дух як здатність не лише жити тут-і-тепер, а й вибір та творення кращого прийдешнього; потяг до краси; прагнення і до стабільності, і до перемін; витривалість і відвага; підприємливість і

хазяйновитість; настирливість у досягненні мети; скромність при результативності; стійкість при невдачі; побутовий та громадський демократизм. Дуже ефективною тактикою перетворення «козака» на «селянина» була і є тактика прищепленої безпорадності, коли людину чи спільноту багато раз ставлять у ситуацію безвихідності, коли їй залишається лише терпляче зносити фізичні та психічні тортури. Після насильного тренування та проходження процедур вироблення безпорадності людська особистість травмується, опускається на рівень індивідуального виживання, перетворюється у запрограмованого та покірного «гвинтика», який виконує нав'язані йому ззовні програми та накази. Таке буття через зовнішні травмуючі підкріплення визначає свідомість, ліквідує у людського індивіда буття особистістю і залишає йому лише буття характером. Особистостей козацького взірця, які більш-менш могли протистояти тактичній політиці прищепленої безпорадності, загарбницька влада нищила та перекупувала, а індивідів селянського взірця, які завдяки прищепленій безпорадності ставали покірними до влади, використовувала як робочу силу, «гарматне м'ясо», об'єкт асиміляції та «п'ятої колони» русифікації.

Довготривала окупація України змусила українців «селянського взірця» нести свої таланти на службу загарбникові, який за відмову від української ідентичності відкривав шлях до особистісної самореалізації. Тих українців, які наперекір тактиці прищепленої безпорадності прагнули дотримуватися «козацького взірця» та зберігати українську ідентичність, чекали репресії, депортації, смерть. Довготривала селекція, яка спрямовувалася на закріплення бажаних чужинській владі ознак типового непротистанта і послушника, не проходить марно, бо в результаті такого відбору бажаний для чужинської влади тип зростає у наростаючій якості та кількості.

Людський індивід стає особистістю у процесах соціалізації, акультурації та персоналізації, які відбуваються через взаємодію його біології з соціальними обставинами. Крім біологічного та соціального чинників персоналізації у людського індивіда з віком через вибір, оптимізацію та компенсацію постає чинник особистісний, коли уже особистість стає відповідальною за свій життєвий шлях.

На становлення українського етнічного характеру та базової особистості пересічного українця вплинула довготривала взаємодія з багатою природою та зручним географічним розташуванням; проживання на цивілізаційному розломі між мусульманством та християн-

ством; довготривала бездержавність; задуми колонізаторів асимілювати українців у свої нації; цілеспрямовано прищеплена колонізаторами безпорадність; культурний шок від заперечення їх автохтонної культури владними загарбниками, коли людині доводиться пристосовуватися до нового порядку, при якому не працюють раніше засвоєні культурні смисли та взірці поведінки; нівелювання самореалізації особистості православною версією християнства; втрата переживання цілісності та самоповаги під асиміляційним тиском.

Бог єдиний і він не ділиться на конфесії. Реальний релігійний досвід співучасників різних конфесій дуже схожий, а відмінності та ворожнечу вносить його теологічне тлумачення. Єдиною необхідною і достатньою ознакою будь-якої релігії є особливі людські стани, які в психології називаються зміненими станами психіки здорової людини, та їм супутні містичні чи, інакше кажучи, пікові переживання. Саме вони є досвідом переживання людиною безпосереднього контакту з Богом, саме вони засвідчують, що Царство Боже у самій людині. Нормальна людина в зміненому стані психіки, який внутрішньо процесуально підтримується піковими переживаннями, виходить за межі переживання своєї егоцентричної ідентичності і переживає себе частинкою більш глобальної ідентичності, яку неможливо передати словами-кодами конвенційної мови і яку в різних культурах називають по-різному, зокрема і словом Бог. Крім канонічно-ритуального сповідання культу у православ'ї є менш поширена духовна практика ісихазму, яка пропонує психотехніку входження в змінений стан психіки та безпосереднього контакту з Богом, котра хоч і не стала магістральним шляхом розвитку православ'я, але ним нині не заперечується; вона мало вплинула на етнічний характер українців. У праукраїнців була приваблива дохристиянська віра, яка обожнювала сили природи. Нині на теренах України є спроби відродження українського язичництва, але реальність така, що дохристиянська віра українців нині і в недалекому прийдешньому національній переміні в Україні не зробить, а загроза виживанню та асиміляції українців уже є дуже суттєвою, тому українській національній еліті варто звернути увагу на більш масову українську конфесію і творити українську помісну церкву.

Найрезультативніший взірець базової особистості та найефективніший спосіб життя в руслі християнської парадигми запропонували протестанти, які першими створили багаті капіталістичні суспільства,

але більшість нинішніх українців з діда-прадіда є православними християнами, тому небайдужим до результативності Української держави українцям залишається слугувати успадкованому православ'ю. Православна версія християнства є найбільш ортодоксальною і такою, що найбільш стримує соціальну самореалізацію особистості, чому наочним свідченням є те, що саме православні держави є найбільш біднішими у Європі, але українці мають розвивати свою конфесію та націю, які вони успадкували від своїх предків. Дуже прикро, що в Україні немає єдиної помісної церкви, яка бере активну участь у становленні української нації. Українська греко-католицька церква, яку на її початку не сприйняли православні братства та козацтво, гідно витримала випробування на вірність українській ідеї, в той час як російська церква в Україні завжди вірно служила не українському народові, а московській метрополії, одним із доказів чого є проголошення анафеми трагічному гетьману України і українському державнику Івану Мазепі. Адекватною назвою цієї церкви в Україні є не Українська православна церква Московського патріархату, а Російська церква в Україні. Зазвичай кожна незалежна держава з провідною православною церквою має свою помісну церкву, а в Україні постання Української помісної церкви блокується і розмитістю української національної ідентичності, і зусиллями Московського патріархату, який сповідує «русский мир», в котрому українській ідентичності немає місця. Оскільки за два десятки років ніби незалежного буття Української держави церковні ієрархи ніяк не просунулися до творення помісної церкви в Україні, то цю справу має брати до рук сама українська спільнота і передусім її пасіонарна еліта.

У взаємодії біологічного чинника соціалізації, акультурації та персоналізації з соціальним чинником, який тривалий час для більшості українців через брак власної держави був малосприятливим, більшість пересічних українців стали інтровертованими, тобто більш спрямованими у свій внутрішній світ, а не в зовнішній. Звісно, інтровертованість має свої плюси та мінуси. До якостей, які питомо притаманні інтровертваності, належить кордоцентризм (емоційність та імпульсивність); споглядальність та пасивність; моральність та неагресивність; егоцентризм та внутрішня свобода; ідеалізація життя у фольклорі; не зверненість в себе, а спрямованість на себе; прагнення творити засновані на почуттєвій ідентичності малі групи типу родини, а не

засновані на усвідомленій уявній ідентичності та обов'язку великі спільноти типу нації.

Важливою рисою українців є кордоцентризм як діяння за покликом серця, тобто за емоційним спонуканням, без опосередкування раціональним обдумуванням, тобто імпульсивно. До зазначеної емоційності українців близьким є жіночий початок у людині, в якому провідним сенсом ієрархії смислів є приєднання до емоційно небайдужих людей, в якому почуття придушують розум і волю, що проявилось культом Богородиці і жінки та звичаєвим матріархатом у родині і спільноті; емоційно-почуттєвим характером багатьох пересічних українців і таким же принципом формування малих контактних груп; наближенням до природи; вразливістю та жалісливістю; споглядальністю, романтичністю та мрійливістю; яскравою обрядовістю, ейфорією від слів та довірливістю; комплексом меншовартості та слабкою волею.

Емоційність як перевага афекту над інтелектом частково в'яжеться з ірраціоналізмом та інтуїтивізмом, що проявляється недовірою до інтелекту, інертністю мислення та браком раціоналізму в усвідомленні себе та у вирішенні проблем, ненавистю до інтелектуалів та «високолобої» культури, нестачею середнього класу. Звісно інтуїтивізм має свої великі плюси, але в українському виконанні вони не справили великих ствердних здобутків.

Перевага емоційності над раціональним мисленням проявляється слабкістю волі як здатності приймати рішення через обдумування та виконувати ці рішення наперекір перепонам. Слабкість волі проявляється жіночою тактикою у чоловічому виконанні; відсутністю поваги і до себе, і до ближнього; нерішучістю у виборі мети, впертістю у здійсненні мети, яка уже виявила свою невідповідність обставинам, лінивістю у досягненні адекватної мети. Наслідком слабкої моралі та волі стають пияцтво, проституція та наркоманія в інтровертованих індивідів та хабарництво і розбій у екстравертованих індивідів.

Довгочасна окупація, яка прищеплювала переживання безпорадності та відсутності вибору, розвинула в багатьох українців «селянського взірця» комплекс меншовартості, який проявляється недооцінкою себе та невпевненістю в собі; переживанням жертви і раба; толерантністю до катів; легковірністю.

Якщо інтровертованість та емоційність українців можна віднести до індивідних психічних рис людини, в яких у взаємодії біологічного

початку із соціальним помітна перевага підсиленої соціальними обставинами біологічної програми, то преславний український індивідуалізм має цілком соціальне походження. На відміну від розумного індивідуалізму європейських націй, який сповідує правило «Сам живи і давай жити ближньому», пересічний український індивідуалізм є анархічним, оскільки заперечує владу рівних співучасників з рідного етносу, але кориться владним чужинцям; він є егоцентричним, оскільки провідними сенсами ієрархії смислів пересічної української особистості часто є такі, які ставлять приватну вигоду над спільною для групи метою, спонукають до турботи про власні інтереси, породжують індивідуальну постановку цілей та особисту відповідальність, презентують перевагу споглядальності над активністю, часто мають матеріалістичну основу. Українському індивідуалізму притаманні й такі ствердні ознаки, як особистісна свобода й похідне від нього волелюбство, і такі заперечні риси, як схильність до розбрату, відсутність експансії назовні, згуртованість, організованість та дисципліна, які завжди виступали як перепони на шляху і українського націєтворення, і державотворення.

Етнічні та національні спільноти в історії творять окремі паціонарні провідники. Провідною ознакою етнічної спільноти є подібність чи, інакше кажучи, стереотипність взаємодії зі світом, яка виробилася протягом віків. Самобутність та неповторність етносу постає через подібність окремих його співучасників. Перетворення етносу у націю як вищу форму спільноти відбувається під проводом етнічної еліти, яка творить якісну авторську культуру, з якою охоче ототожнюється пересічний член етносу. З часом, в міру становлення усвідомленої етнічної ідентичності, етнічна еліта висуває національну ідею, яка на оперті уже національної свідомості співучасників пропонує національний задум як спільну мету домогтися утворення національної держави, котра захищає інтереси титульної нації. Коли немає еліти чи, українськими словами, шляхти, тоді в етносу немає провідників на шляху до нації. Найчастіше елітою стає соціальна верства, яка має потяг до знань, до розумового осягнення дійсності, до чину як чесного та відважного виконання обов'язку перед членами рідної спільноти. Наперекір голодоморам, репресіям, депортаціям та іншим проявам тактичної політики «батога і пряника» український козацький взірець для наслідування не зник – його відродив український пророк Тарас Шевченко та його духовні послідовники. Осо-

бистість з козацькою вдачею має волю до думки й рефлексивного розгляду, до свободи, до демократії та звитяжництва на шляху відстоювання спільнотних смислів та до породження відповідно до цих смислів життєвих актів.

З еліти може висунутися провідник нації, якому притаманне народолобство, самоствердження через мету, мудрість, мужність, шляхетність, оптимізм, рефлексивність, передбачливість перспективи розвитку рідної спільноти, сила волі, сумлінність, працьовитість, гостинність, повага до старших і, головне, пасіонарний націоналізм.

Після Тараса Шеченка малочисельна українська етнічна еліта розпочала творення авторської культури та важку роботу із перетворення етносу в націю. Така подвижницька праця «каменярів» проявилася визвольними змаганнями вояків Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки в 20-х роках ХХ ст., в нерівній борні воїнів Карпатської України, в довготривалій боротьбі звитяжців ОУН–УПА за становлення української нації та відродження Української Держави, в громадянській позиції і непокорі тоталітарному режимові українських десидентів.

Усі згадані й незгадані прояви «козацького духу» не мали формального успіху, але вони живили та підкріплювали козацький вірець, який зрештою проявився отриманням Україною незалежності. Одним із дуже суттєвих чинників невдачі всіх визвольних змагань та нерезультативності нинішньої Української держави, яка стала недружньою до пересічного українця і віддала всі ресурси олігархам, є масовість послідовників «селянського взірця», які через розмитість своєї української ідентичності та тактики, яка виражена в кредо: «Моя хата з краю», «Кожний за себе, а один Бог за всіх», «Якось воно буде», ставили свої матеріальні сенси провідними в своїх ієрархіях смислів, підтримували зовнішніх та внутрішніх загарбників бо нерозуміли, що «В єдності сила народу», що поодинці врятуватися всім неможливо.

Які ж характерні ознаки типового «селянського взірця» для наслідування і передачі через покоління? У понятті «селянський вірець» ми не маємо на увазі типового господаря-хлібороба, який любить землю-матінку і вміє на ній газдувати, ми вкладаємо у це поняття перевагу матеріальних сенсів над духовними в ієрархії смислів, що проявляється у прагненні вижити будь-якою ціною. Тактика виживання, слабості та наймитства українців «селянського взірця» виражена в прислів'ях пристосованців: «Моя хата з краю», «Кожен за

себе, а один Бог за всіх», «Якось воно буде», «Береженого і Бог береже», «Розумний вгору не піде, він гору обійде», «Не вивищуйся над братом». Прагнення жити лише тут-і-тепер, безмежне пристосуванство та мінімалізм цілей проявилось і проявляється комплексом меншовартості та приниженістю, толерантністю до ворогів і співробітництвом із ними, ненавистю до особистостей козацького взірця, братовбивством. Не лише загарбники здійснювали розкуркулення, організовували голодомори, здійснювали репресії та депортації українців. Не лише знайди в уже ніби незалежній Україні віддали всі ресурси олігархам та викопали найбільшу в Європі прірву між жменькою багатих та океаном бідних.

Українці «селянського взірця» не є однорідними, навіть серед них можна виділити бездуховного матеріаліста та романтичного «ідеаліста». Український індивідуаліст-матеріаліст «селянського взірця» має провідними сенсами в своїй ієрархії смислів матеріалістичні та егоцентричні безпеку та добробут: він екстравертований, добре приземлено-пристосований до обставин, заповзятливий до вигоди, жадібний, заздрісний, пронозливий, хитрий, шахраюватий, зрадливий, запопадливий і перед Заходом, і перед Сходом; йому притаманне «хуторянство», тому він може бути обмеженим, скупим, вайлуватим та неотесаним навіть у багатстві; часто стає крутієм, відступником, хабарником, злодієм, але при цьому може бути працьовитим та впертим у досягненні своїх матеріалістичних цілей.

Поняття «романтичний ідеаліст» ми не марно виділили лапками, оскільки психічний зміст тут суттєво відрізняється від дієвого «козацького ідеалізму» інтровертованістю, сентиментальністю (ліричністю та швидкою переминою настрою, містичністю, замріяною мрійливістю, ейфорією від слів та довірливістю, лагідністю і миролюбністю, сльозливістю і тужливістю, чуйністю та доброзичливістю, примиреністю та довготерплячістю до ворогів), мінімальністю зовнішніх цілей і соціальною пасивністю. Саме згадані ознаки природно притаманні жіночо-емоційному початку у людській природі, в якому провідним смислом є емоційне приєднання до небайдушких людей.

Україна століттями перебувала в стані колонії, в якій метрополія руйнувала її культуру, забороняла її мову, денаціоналізувала населення, нав'язувала культуру й мову панівної нації, карними санкціями сіяла страх і прищеплювала безпорадність та примусово вводила ідеологію, яка виправдовувала ці безчинства. Українство занадто довго перебувало в глухій оборні і збереглося передусім

завдяки українській мові, яка слугувала підмурівком для української етнічної ідентичності та для старту української національної еліти. Українська мова в неукраїнських державах жила і розвивалася тому, що її основним носієм було селянство, котре консервативно зберігало українську культуру. Міста в Україні були переважно осередками асиміляції; основний обсяг протестантсько-пасіонарної української еліти складала вихідці з села.

Які ж причини лиха давнього та лиха сьогочасного для українців? Чому в сучасних українців так довго зберігається постколоніальний синдром? Чому в українців неукраїнці та українські перевертні забрали національну гідність, честь господаря в Україні, владу в Українській державі, промислову маєтність, а також нині забирають землю та мову?

Відповідь на ці питання. Українці досі часто були і є нині ворогами для самих себе. Корені цієї ворожості до себе у перевазі матеріальних цінностей над духовними при соціалізації, акультурації та персоналізації підростаючого покоління, що призводить до асоціального егоцентризму та соціокультурного еkleктизму в ієрархії смислів та у поведінці дорослих громадян; відсутності поваги до себе і до ближнього; нестачі солідарності, в результаті чого українець для українця є нічим. Коли український етнос на початку ХХІ ст. ще не став повноцінною нацією і в нього бракує «Ми-переживання», тоді «селянський взірць» для наслідування залишається стрижневим на всіх ступенях соціальної драбини; тоді в етносу немає національної еліти; тоді в його пересічних членів ієрархії смислів очолюють провідні матеріалістичні сенси наповнення шлунку та кишені; тоді панує індивідуалізм та малоросійство (зневоленість, комплекс меншовартості, зневіра, фаталізм, неповага до рідної культури, зокрема до мови та релігії, відсутність національних та громадянських амбіцій, послух, терпимість до ворогів та порушення правил, зрада та запроданство, песимістичні, скептичні та нігілістичні настрої щодо розбудови результативної Української держави для всіх її громадян); тоді у більшості немає самоповаги, приватної власності, морального закону та правопорядку; тоді влада і правлячий клас олігархів накладає на громадян максимум зобов'язань, а на себе бере мінімум відповідальності. В усі часи матеріалістичні колабораціоністи, які виживали і процвітали завдяки співробітництву з окупантом, рекрутувалися з носіїв «селянського взірця».

Під впливом Тараса Шевченка і після нього в Україні піднялася хохлацька політична лінія Михайла Драгоманова, яка нерішуче прагнула мінімальних свобод для українців: культури (зокрема мови) та автономії у складі Російської імперії; ідеологічним підмурівком драгоманівщини була соціал-демократія, лібералізм, націонал-демократія. На хохлацьку політичну лінію Драгоманова заперечно відгукнулася малоросійська політична лінія Юзефовича, яка вважала українців субетносом російської нації і прагнула до заміни української етнічної ідентичності на російську національну ідентичність. Пізніше, а саме на переломі ІХ–ХХ ст., стартувала українська політична лінія Миколи Міхновського, котра розпочала боротьбу за самостійну Україну. Нерішуча і дуже матеріалістична хохлацька політична лінія Драгоманова, яка впливала з «селянського взірця» поведінки, вже тричі приходила до влади в Україні (в громадянську війну 20-х років ХХ ст., в 90-ті роки ХХ ст. при отриманні Україною незалежності та після «Помаранчевої революції» початку ХХІ ст.) і завжди у неї забирала владу колабораціоністична малоросійська політична лінія Юзефовича. Українська політична лінія Міхновського стала відгуком і на колабораціонізм лінії Юзефовича, і на неспроможність лінії Драгоманова. Націоналісти української політичної лінії Міхновського відродили «козацький взірець» українця; вони густо полили землю українську своєю кривавицею в боротьбі за Українську націю і державу, але ще ніколи не були при владі в Україні; саме націоналісти здатні творити Українську націю та розбудовувати результативну Українську державу.

Українська псевдоеліта політичної лінії Михайла Драгоманова з матеріалістичною ієрархією смислів та з показово національною і соціальною риторикою свідомо не використала сензитивні (сприятливі) періоди визвольних змагань часів громадянської війни, старту незалежної України та «Помаранчевої революції» для проведення духовної революції, яка перетворює український етнос в українську націю, для національної та соціальної революції в інтересах всіх громадян держави, для творення і виконання програми деколонізації та дерусифікації через брак «козацького духу» та своїх матеріалістичних смислів, чим посіяла розчарування та переживання безвихідності серед громадян України. Український етнос, який досі ще не став повноцінною нацією з розмитою ідентичністю, втрачає історичну пам'ять без власної помісної церкви, губить рідну культуру (мову, традиції, духовність) і поступово стає безперспективним та неісторичним. У ніби

незалежній Україні українці живуть у чужій їм державі, яка помістила їх у резервацію, в котрій занепадає українська мова, перетворюється в суржик та підміняється колонізаційною російською мовою. Духовний окупант політичної лінії Юзефовича ставить українську націю, у співучасників якої зберігся мінімум поваги до самих себе і які стоять на колінах перед чужинською владою, на край прірви, а Українську державу на межу розколу.

Нині Україна важко хвора, свідченням чого є найбільша в Європі прірва між багатими і бідними громадянами та малочисельність середнього класу; найменша в Європі задоволеність якістю життя; зменшення населення за два десятки років незалежності з 52 млн до 45 млн; короткий середній вік громадян та великий відсоток людей літнього віку; перші місця по смертності дітей, сніду та туберкульозу; виїзд на закордонні заробітки великої частини продуктивного населення і прагнення 60 % молоді також виїхати закордон та багато інших показників.

Які ж гальмівні наслідки інерційного колоніалізму, який панує в головах переважної більшості громадян України, в числах народонаселення, які є наслідком та свідченням спадного розвитку Української держави та які засвідчують те, що наявний етнічний характер переважної більшості українців, який визначив нинішній шлях ніби незалежної України, веде саме українців у небуття? Чисельність українців становить 37 млн з 45, що займає 78 % населення України і дає право Україні вважатися моноетнічною державою. В Україні проживає 8 млн етнічних росіян, що становить 17 % її населення, та 5 млн російськомовних українців, що становить 12 % населення України, тобто зорієнтованих на російську культуру, мову та ідентичність громадян в Україні – 29 %, а значить менше третини. Із 45 млн громадян України 67 % назвали рідною українську мову. Проблемою є 5 млн російськомовних українців, які сповідують «селянський взірець» для наслідування і які хочуть поміняти українську ідентичність на російську, тому їх використовують духовні окупанти для продовження продуктивної для них стратегічної політики «розділяй і володарюй», котра уже два десятки років ніби незалежності підкріплюється результативною тактичною політикою «батоба і пряника». Саме ці етнічні українці «селянського взірця», які перебувають у перехідному стані і які переважно проживають на південному сході України, мають розмиту ідентичність та використовуються для проповіді єдиної руської нації,

в якій українській ідентичності немає місця; для зміни українській національній ідентичності російською; для пропаганди «Русского мира» та «Союза Славянских государств», що слугує засобом розколу та грабунку всіх громадян України олігархами і їх зокрема. Через те, що владна псевдоеліта України, яка належить до політичної лінії Юзефовича, зайнята «дерибаном» народного багатства та його перерозподілом, не лише абсолютно байдужа до ходу націєтворення титульної нації, а навіть ворожа до його ствердого розвитку, тому він протікає стихійно, тому білінгвісти в Західній Україні переходять на українську мову, а в Східній Україні – на російську мову.

Чому в ніби незалежній Україні буття українцем стало не престижним? Чому в ніби незалежній Українській державі російська культура, мова, церква та ідентичність ведуть успішний наступ на українську культуру, мову, церкву та ідентичність? Де причина прірви між багатими і бідними громадянами України та спадного розвитку Української держави?

Відповідь на ці питання. Українська псевдоеліта «селянського взірця» політичної лінії Драгоманова, яка невпевнена в своєму соціальному статусі і яка як збунтований кріпак боїться своєї зухвалості та прагне наслідувати свого колишнього пана, розпочала нову українську державність не з творення української нації, а з її розколу по мові, по церкві, по орієнтації на Європу чи Росію для розграбунку народного багатства, в результаті якого постав новий правлячий клас олігархів, котрий приватизував за безцінь не лише багатства народу, а й саму державу та владу у ній. Така тотальна приватизація вдалася олігархам завдяки недосформованості української нації та дріб'язковому матеріалізму носіїв «селянського взірця», а саме завдяки приземленій активності його субпасіонарної матеріалістично-індивідуалістичної частини, яка внаслідок свого постколоніального синдрому егоцентрично хотіла вільотно жити на тлі убогості інших громадян України, а переважна більшість населення України це їм дала змогу зробити, бо не усвідомлювала, що згідно з Конституцією України саме український народ є паном-господарем в Україні. Всезагальною хронічною кризою розплачується нинішня Українська держава за волячу терплячість, політкоректність та ліберально-поблажливе ставлення до колишніх колонізаторів, які використали ці якості української псевдоеліти для захвату влади в Україні та продовження колонізації у вигляді подальшого наступу на українську ідентичність. Справдилися

слова трагічного гетьмана України Івана Степановича Мазепи: «Самі себе звоювали».

Українська ідентичність як творчий дух і як спонука до остаточного становлення Української нації притаманна особистостям «козацького взірця» і саме вона робить їх непереможними. Саме тому в усі часи загарбники прагнули нищити прояви української ідентичності. В українській особистості «козацького взірця» псевдоеліта «селянського взірця» у спілці з олігархами вкрали надію на щасливе прийдешнє уже в нинішній ніби незалежній, наскрізь корумпованій Україні, відчужили від влади і опустили до рівня виживання, який різко руйнує самоактуалізаційну ієрархію смислів. Країна, у якій все купується за гроші, бездуховна.

Прагнення пересічної європейської особистості до виживання і саморозвитку спонукало її до пошуку результативних форм співжиття; саме такою формою стала національна держава. Націоналізм як рух та ідеологія масово постав у Європі під впливом поширення капіталізму та демократії, яка гарантувала права людини і сприяла поширенню різних ідей. На теренах України політичний націоналізм українців з лінії Міхновського, який лише зароджувався, зіткнувся з давно насильно впроваджуваним російським проектом перетворення українців на росіян.

Довгождана українська незалежна держава виявилася не результативною, оскільки переживання безпеки, добробуту і якості життя у більшості її громадян різко набрало заперечного характеру, тому правомірно виникає запитання: які чинники спричинили такий спад якості життя за роки незалежності України? Наша відповідь: недосформованість Української нації, яка проявилася розмитістю переживання національної ідентичності у великої частини етнічних українців, можливо зберегла нову державу від вірогідних зіткнень, але відкрила ворота для внутрішньої грабіжницької політики «розділяй і володарюй», що призвело до появи правлячого класу олігархів, які зосередили в своїх руках економічні та політичні важелі управління внутрішніми процесами на свою користь. Крім інерційності російської асиміляції українців та її підтримки сусідньою Росією та крім цілеспрямованої стратегічної політики «розділяй і грабуй», яку проводить олігархічна влада, на гальмування переходу українського етносу у вищий стан нації в уже ніби незалежній Україні мають заперечний вплив і певні риси етнічного характеру українців, зокрема анархічний індивідуалізм,

завищена емоційність, комплекс меншовартості та інші, але основною причиною всіх давніх і сьогочасних бід українців є низьке місце української національної ідентичності в ієрархії смислів переважної більшості пересічних і непересічних українців. На теренах України і колись у колоніальному стані, і тепер в стані ніби незалежної України буття українцем не є престижним, а, мабуть, навпаки.

Українська держава дебютувала не початком інтенсивного українського націєтворення, а подальшим розколом українського етносу. Націоналізмом є ідеологія і громадський рух, які спрямовані на досягнення кожною нацією своєї національної держави та на наповнення життя у цій державі національним змістом. Імперська метрополія, яка прагне бути вічною господинею над чужим етносом і його землею, силою державної потуги прагне заблокувати можливість переходу колонізованого етносу у вищий стан нації, яка захоче відокремлення, тому власний націоналізм (читай шовінізм) виставляє як гарант безпеки, стабільності, матеріального забезпечення та соціального захисту, а націоналізм поневоленого етносу – як їх першого ворога. У ніби незалежній Україні бракує і побутового націоналізму у вигляді пристрасної любові більшості українців до рідного етносу, і політичного націоналізму у вигляді прагнення влади до наповнення державного буття українським змістом. Будь-який різновид українського націоналізму нині не відіграє провідної місії і у житті пересічного етнічного українця, і у функціонуванні ніби незалежної Української держави. Етнічні українці в ніби незалежній Україні не чинять суттєвого опору постколоніальному інерційному продовженню державної політики асиміляції українців російською культурою, мовою та ідентичністю. З усіх посткомуністичних країн Європи, за винятком Білорусі та Молдови, лише в Україні національна ідентичність не виконує своєї провідної місії у творенні результативної політичної спільноти, тому Українська нація не є такою об'єктивною реальністю, яка суттєво впливає на стан справ у ніби незалежній державі, але така уявна спільнота, як нація за два століття кардинально перебудувала Європу, оскільки ввела абсолютну більшість держав у національні межі, а національні держави зробила результативними. Переживана суб'єктивна національна ідентичність здатна творити уявну спільноту як «велику особистість» та слугувати спонуканням до породження її співучасниками пасіонарних діянь служіння нації в зоні ризику та персональної відповідальності.

До переживання етнічної чи національної ідентичності, крім мови, має причетність історична пам'ять, яка розвивається і від загалу спільноти до її еліти, і від еліти до загалу спільноти. На тлі історичної пам'яті спільноти постають її історичні герої, які слугують соціальним багатством цієї спільноти для побудови національного ідеалу й виховання наступних поколінь. Система влади часто має провідні смисли, які суттєво різняться від провідних сенсів ієрархії смислів пересічних громадян держави, тому вона часто спрямовує потуги державного апарату на витравлення із історичної пам'яті громадян незручних для неї подій і постатей. У Радянському Союзі влада прагнула трансформувати українців у нову спільноту «радянський народ», тому маніпулювала історичною пам'яттю українців в напрямку забуття ними своєї ідентичності, зокрема і через потрібне трактування і забуття певних історичних подій і постатей та доброї пам'яті про бажані для режиму історичні події та постаті. В одних українців уже ніби незалежної України є закладені колоніальним минулим великі прогалини в історичній пам'яті, в інших українців ця пам'ять дуже двозначна, що відкриває великі можливості для маніпуляції нею.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Новітня історія України є суспільною психологією боротьби українського духу із малоросійською матерією, а українська національна ідентичність є предметом цієї політично-психологічної боротьби за Україну й водночас, у разі перемоги саме українського духу, гарантією вічного буття української нації та її змістового втілення в Українській державі. Духовне є первинним і творить матеріальне, а не навпаки. Основним багатством особистості та нації є ідентичність як дух творчий, а не матерія.

Досягнення процвітання Української держави та соціальної справедливості для її громадян неможливе без повернення всіх українців до своєї усвідомленої національної ідентичності, за якою як за провідним сенсом ієрархії смислів пересічного українця стоять українські історичні корені: традиції, норми та цінності. Потрібна духовна революція, яка довершить перетворення українського етносу в Українську націю; така революція в умовах нинішньої України має єднати національне з соціальним. В Україні соціальна революція неможлива без революції національної!

До влади в Україні має прийти згуртована духовно націоналістична еліта, яка захистить українську ідентичність та середніх і бід-

них громадян України через одночасне проведення національної та соціальної революції. Український політичний націоналізм як думання і діяння пасіонарних співучасників української політичної лінії Міхновського з утілення в життєві акти національних смислів буде актуальним в Україні доти, доки українці не стануть повноцінною нацією, яка стала повноправним господарем у державі, а після того він перетвориться в культурно-побутовий націоналізм пересічних українців.

Національною ідеєю українців на нинішньому щаблі розвитку має стати ідея української нації як фактичного повноправного господаря в Українській державі, а не лише як формально титульної нації.

Особливу роль у результативності Української держави має відіграти націоналістична еліта при владі, яка може ініціювати духовну революцію, зробити українську ідентичність престижною в Україні, радикально перебудувати драбину суспільно-культурних цінностей, а значить і вибір провідних сенсів ієрархії смислів більшості громадян, а отже змінити хід історичного розвитку України. Перебудова ієрархії смислів у переважній більшості пересічних українців поступово перебудує український національний характер як систему звичних настанов.

У самодостатнього пересічного українця його національна ідентичність має бути серед провідних сенсів його ієрархії смислів, тоді він з рівня виживання підніметься на рівень духовного саморозвитку, постане Українська нація, яка наповнить буття Української держави українським змістом і зробить її результативною та історичною.

Пасіонарне служіння справжньої націоналістичної еліти своїй національній ідеї та своїй нації завжди й особливо в кризові чи, інакше кажучи, у переломні (біфуркаційні) миті життя народу відкриває нові можливості для його саморозвитку. Саме націоналізм у XIX і XX ст. зруйнував усі імперії (за винятком Російської Федерації) і привів майже всі народи Європи до життя в державах титульної нації (за винятком Країни Басків у Іспанії). Сильну і єдину українську націю та Українську державу здатні розбудувати лише націоналісти. Боріться й поборете. Через терни до зірок. Якщо не *українці* є господарями України, то *хто*; якщо не *сьогодні вони* «запанують у своїй сторонці», то *коли*; якщо не *українці за себе*, то *хто за них*; якщо *українці лише за себе*, то *навіщо вони!* Коли *нам* Україна є ім'ям і коли причина буття України у ній самій, в її духовному саморозвитку, то ми маємо бути українцями за формою і за змістом, який міститься у вічному розвитку до кращого прийдешнього!

Список використаної літератури

1. Гнатенко П. І. Національний характер / П. І. Гнатенко. – Дніпропетровськ : 1992. – 200 с.
2. Гнатенко П. І. Идентичность: философский и психологический анализ / П. И. Гнатенко, В. Н. Павленко. – К. : Арт-Пресс, 1999. – 464 с.
3. Идентичность : хрестоматия / сост. Л. Б. Шнайдер. – М. : Изд-во Моск. психол.-социал. ин-та ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2003.– 272 с.
4. Колісник О. П. Психологія духовного саморозвитку особистості : монографія. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. Держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 400 с.
5. Колісник О. П. Духовний саморозвиток української нації : монографія / Олексій Петрович Колісник. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 321 с.
6. Липинський В. К. Листи до братів-хліборобів / В. К. Липинський. – К. ; Філадельфія : Ін-т Східноєвроп. дослідж. НАН України, Східно-Європейський дослід. ін-т ім. В. К. Липинського, 1995. – 470 с.
7. Українська душа : зб. наук. пр. / відп. ред. та авт. вступ. ст. В. Храмова. – К. : Фенікс, 1992. – 128 с.
8. Эриксон Э. Г. Детство и общество : пер. с англ. / Э. Г. Эриксон. – СПб. : Ленато ; АСТ, Унив. кн., 1996. – 592 с.
9. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.

УДК 159.9

Л. М. Коробка

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ
Й БІДНОСТІ ЯК СТИЛЮ ЖИТТЯ**

У статті розглянуто проблему способу та стилю життя в системі детермінант здоров'я. Розкрито соціальну природу відмінностей у здоров'ї представників різних соціальних груп. Проаналізовано вплив бідності як стилю життя на стан фізичного, психічного та психологічного здоров'я людини.

Ключові слова: спосіб життя, стиль життя, культура бідності, фізичне, психічне та психологічне здоров'я бідних.

Коробка Л. Н. Особенности взаимосвязи здоровья человека и бедности как стиля жизни. В статье рассмотрена проблема способа и стиля жизни в системе детерминант здоровья. Раскрыта социальная природа отличий в здоровье представителей различных социальных групп. Проанализировано воздействие бедности на состояние физического, психического и психологического здоровья человека.

Ключевые слова: способ жизни, стиль жизни, культура бедности, физическое, психическое и психологическое здоровье бедных.